

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ג תשע"ב
חספר 372

הודו לה' קראו בשמו

מה בין דברי הימים לתפילה?

באופן מלא. הוא לא רק מבין בצורה שכלתנית, אלא ההתרחשות החודרת לתוכו באופן מלא ונוגעת במישורים הרגשיים והנפשיים. כאשר הדברים חודרים פנימה ומהדהדים בתוכו, חייבת לבקוע התבטאת מילולית "הודו לה'".

"קראו בשמו": יש תביעה לעבור משלב הודיה לשלב שהוא קורא בשמו. כך הוא מעתיק את נקודת הכובד המרכזית מעצמו לקב"ה. זו עליית מדרגה, שעוברים משלב של הבנה שה' הוא הנותן לאדם, לשלב שהוא קורא בשמו של הקב"ה. לא רק שהאדם יחוש את מה שקרה לו, אלא יעתיק אותו מהחוויות האישיות שלו להתמקדות בה' ולהזכרת שם ה' בעולם. כך הוא יבין שכל מה שקרה היה רק אמצעי לפתוח את האדם לאותו נותן.

"הודיעו בעמים": כאן הוא עובר שלב נוסף. אם הוא מבין שהוא אינו המוקד אלא רק אמצעי על מנת להתרכז בנותן, כי אז אפשר להתחיל להוציא את הדברים החוצה, להודיע את כל פעלו בעולם, ולפרסם את שמו בין העמים.

השלב האחרון – "שירו לי שמרו לו": עד כאן אפשר היה להסתכל על הדברים כהוראות פורמליות. אדם צריך להגיד תודה, לקרוא בשם ה' לספר את נפלאותיו ברבים. זו חובתו. אך הפסוק תובע יותר. לא די לקרוא ולהודות, אלא צריך לשיר, לזמר. הוא אינו עושה את זה כמצוות אנשים מלומדה, אלא צריך לחוות לעומק את כל ההתרחשות. או אז הוא שר שיר הלל לקב"ה, רוקד, משבח, ושמח לכבוד הקב"ה. האדם הוא כלי שדרכו אפשר לשיר ולזמר לקב"ה. לא קל להגיע למדרגה זו. השלב הראשון פשוט יותר. כאשר האדם חש שחיי השתנו הוא מבין זאת בחושיו הבריאים. לא צריך ללמד את זה. מה שצריך ללמד הוא הקומה השנייה – מקור ההתרחשות ומשמעות ההתרחשות; שהאדם מבין שהוא נושא כליו של הקב"ה ומגיע לכך שהוא מסוגל לשיר ולזמר, לא לעצמו, אלא לבורא עולם. לזה אפשר להגיע רק באמצעות אמונה גדולה.

הלוואי שנזכה להגיע לרמות אלו ונוכל לקיים "אשירה לה' כי גמל עלי".

מר יהודה לובין
מרכז התמחות פק"ם

מקורות

אריאל, ישראל (תשנ"ט), סידור המקדש, הוצאת מכון המקדש.

יעקובסון, י' (תשל"ה), נתיב בינה, הוצאת סיני.

"ספר דברי הימים", הוצאת מוסד הרב קוק תשמ"ט.

אתר ישיבת ההסדר ירוחם.

Munk, Rabbi Dr. Elie, "The World of Prayer." Feldheim 1961

התפילה "הודו לה' קראו בשמו" מופיעה בתחילת פסוקי דזמרה (לפי נוסח ספרד). מה ראו חכמינו מתקני התפילה לקבוע דווקא קטע מתוך ספר "דברי הימים", שרובו היסטורי, בתוך התפילה?

פרק טז בדברי הימים א עוסק בסדרי עבודה שהתקין דוד מסביב למשכן והארון: "ויביאו את ארון האלוקים ויציגו אותו בתוך האוהל אשר נטה לו דויד ויקריבו עולות ושלמים לפני אלוקים" (טז, א). דוד התקין שייאמר שיר של יום בעבודת התמיד, ושתהיה משמרת לויים של אסף מהללת בכלי שיר לפני הארון תמיד לדבר יום ביומו. כנגדם, העמיד חבורה אחרת של לוויים עם הימנ וידותון להודות במשכן, שבאותם ימים ישב בגבעון.

מכאן מובנת סיבת פתיחת פסוקי דזמרה ב"הודו לה' קראו בשמו" מיד אחרי אמירת קרבנות. בספר "סדר עולם" מציינים שבשחר אמרו הלוויים מההתחלה עד "אל תגעו במשחיי", ובין הערביים אמרו "שירו לה' כל הארץ" עד "ואמר כל העם אמן והלל לה'". כך היו אומרים כל 43 שנה במקום המשכן עד ששלמה המלך הביא אותם למקומם הקבוע בבית המקדש.

מבחינת המבנה יש שני חלקים ברורים בתפילה. החלק הראשון, כזכור, לקוח מספר דברי הימים, ובו חלוקה פנימית של שלושה חלקים:

1. דברי הימים א טז, ח-כ כולל בעיקר פנייה לישראל לשיר לה' ולספר את כל נפלאותיו. מוזכרת גם הברית עם האבות והבטחת הארץ, והאבות נקראים "משיחי" ו"נביאי".

2. בחלק השני, פסוקים כג-לג, המשורר פונה אל כל הארצות, כולל הגויים והעמים, ומביע תקווה שמשפחת העמים תבואנה לתת כבוד לה'.

3. בחלק האחרון, פסוקים לד-לו, קוראים שוב להלל לה'.

החלק השני של התפילה מורכב מפסוקים מפוזרים מספר תהלים. לחלק מהפסוקים יש אופי של הלל ולחלק מהם אופי של בקשה, שהם מעורבים זה בזה. אמירת פסוקים בודדים נחשבת כתחליף לאמירת כל הספר. ייתכן שהשם "פסוקי דזמרה" בא ללמד שחלק זה של התפילה צריך להכיל פסוקים בודדים נוסף על אמירת פרקים שלמים (יעקובסון, תשל"ה). הוא מוכתר כ"שיר חדש" ומצייר תמונה של הכרת הכלל בריבונות ה' (רש"י).

לסיום סקירה קצרה זו מן הראוי שנעמיק במשמעות של הפסוקים הראשונים ומשמעותם כלפי התנהגותנו היום-יומית. איך אנו אמורים להגיב מול התבוננות בנפלאות ה'? יש מספר שלבים שראוי לו לאדם שיעבור עליהם. השלב הראשון הוא הודיה. מי שחש שעבר חוויה משמעותית חייב להכיר תודה כתגובה ישירה לחוויותיו. יש הבדל אם אדם מתבונן מהצד וצופה באירועים שעוברים על ידו, או שהדברים קורים לו באופן אישי כך שהוא קולט את הדברים

"עמודו של עולם"

העניין השני שנתייחד בו אברהם, שלא הסתפק בידיעת הבורא בעצמו:

אלא היה הולך וקורא בשם ה' ומלמד ומודיע ומצווה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור את דרך ה', כלומר לעשות צדקה ומשפט עד שהקים אומה שלמה ששם ה' נקרא עליה.

בכך אברהם נתייחד על פני הצדיקים שלפניו. הצדיקים שלפניו היו מלמדים את דרך ה' רק למי שבא לבית מדרשם וביקש ללמוד תורה, ואילו אברהם אבינו היה הולך וקורא לאחרים בשם ה', אם ביקשו ואם לאו. הקב"ה גמל לו על כך במידה כנגד מידה. הקב"ה בירך את אברהם בזרע: "והיה זרעך כעפר הארץ" (בראשית כח, יד) ולכן נכתבה הברית עם זרעו: "להיות לך אלוקים ולזרעך אחריו" (שם יז, ז), שהרי אברהם דאג להקמת אומה שיודעת את ה'. אף הגויים כולם נתברכו בו. על כך הובטח לו: "ואגדלה שמך" (שם יב, ב). וכי לכבוד היה אברהם צריך? אלא למען שם שמים, שזו תכלית חייו: יתגדל ויתקדש שמו ותתפשט השפעתו ויהיו דבריו נשמעים" (מדרש אריאל של הרב אריאל לפרשת לך לך). נמצא שהברכה שאברהם נתברך בה מעין העבודה שעבד היא.

(הדברים הובאו בשם הרב חיים סבתו מתוך ספרו: 'אהבת תורה, דברים לפרשת השבוע').

יעל אור

סטודנטית בהתמחויות ליעוץ ולתנ"ך

רבתינו קראו לאברהם אבינו "איתן", שהיה איתן בדעתו ואיתן באמונתו. היה איתן בדעתו נגד כל האנושות. כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחר, ולפי דברי הרב סבתו: "איתן באמונתו נגד כל הניסיונות שבאו עליו לערער את עולמו". במה זכה אברהם להיות איתן? מה ייחודו שנעשה עמודו של עולם?

אברהם מצא בעצמו את בוראו. לא היה לו מלמד ולא מי שידריך אותו. כך דרשו עליו רבותינו: "שלא היה מי שיניק אותו" (בראשית רבה לט). רק לאחר שאברהם ידע את בוראו הקב"ה נגלה אליו ואמר: "לך לך" (בראשית יב, א). בעל 'אורח החיים' הדגיש נקודה זו שהקב"ה לא הציג את עצמו בפני אברהם לפני שהתגלה אליו מפני שאברהם כבר הכיר אותו. רבותינו דרשו: "מעצמו למד אברהם תורה, שנאמר 'מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו (=מעצמו, כמו אליו) איש טוב' (משלי יד, יד)". כותב הרב סבתו:

כליותיו נבעו תורה מעצמן כמים ממעיין, לפי שהיה ישר כיום בריאתו ולא ביקש חשבונות רבים, והיה לבבו שלם ונאמן לפני ה', ולא הייתה כל חציצה בינו לבין דבר ה' בעולם, עד שכל אבריו ביקשו מעצמם לעשות את רצונו, למרות שלא נצטווה. ולפיכך בפרשת העקדה נאמר: "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו" (בראשית כב, י), ידו של אברהם לא נתרוממה כדרכה לעשות את רצון בוראה ולכן אברהם שלח אותה. מפני שהקב"ה לא רצה שאברהם ישחט את יצחק, אלא ניסיון היה.

כמו שידוע שדבר שאדם משיג בכוחות עצמו נשמר אצלו יותר, אברהם היה איתן באמת שלו מפני שהוא גילה אותה בעצמו.

מחנכים באמונה

לימוד לקראת אירוע בת המצווה

"...מניעת חגיגות לבנות מצווה, נותנת יד לפושעים לקטרג על חכמי ישראל, שכאילו מקפחים את בנות ישראל ועושים הפלייה בין הבנים לבנות."

(הרב עובדיה יוסף, חווה דעת ב' סימן כ"ט)

טקס בת המצווה מוכר לנו מקהילות איטלקיות החל מסוף המאה ה-19, על אף שאין לו איזכור במסורת היהודית. בתחילת המאה ה-20 החל להתפשט המנהג של חגיגת בת מצווה בחוגים דתיים בארץ ובתפוצות. רבים מפוסקי ההלכה האשכנזים התנגדו לטקס מסיבות שונות: הטקס לא היה חלק מן היהדות המסורתית, הוא נתפס כחיקוי למנהגי תנועת הרפורמה, והיה חשש מנוכחות מעורבת של נשים וגברים בטקס לכבודה של נערה. הרב משה פיינשטיין לא ראה שום הצדקה ותועלת לחגיגת בת המצווה. יחד עם זה היו גם פסיקות יוצאות דופן בנושא, שהתירו לחוגג בת מצווה בתנאי שרוב בני הקהילה רוצים בכך, ובלבד שידאגו כי שמחת בת המצווה תשמש "חיזוק... להשלטת רוח תורה ומצוות בלב בנות ישראל" (הרב יעקב יחיאל וינברג בעל השרידי אש).

המסורת הספרדית תמכה בציון האירוע ובשמחת בת המצווה בהתבססה על פסיקתו של ר' יוסף חיים מבגדאד ("בן איש חי"), שקבע בשלהי המאה ה-19 כי חובה על הנערה לשמוח ביום בת המצווה, ללבוש בגד חדש או חגיגי ולברך ברכת שהחינו על שזכתה והגיעה לגיל מצוות. ברוח זו פסק הרב עובדיה יוסף, שחגיגת בת מצווה היא סעודת מצווה "ומנהג נכון הוא". כך התקבלה בסופו של דבר חגיגת בת המצווה ברוב קהילות ישראל כמנהג "הגון וטוב".

מתוך הכרה במשמעות העמוקה של "בת המצווה" ורצון להפוך את מורשת העם היהודי לחלק מההגדרה וגיבוש האני של הנערה, יש כיום מספר מסגרות המקיימות תכניות בהן עוסקות הבנות בלימוד לקראת כניסתן לעול מצוות. את התכנית "האישה היהודית לדורותיה" יזם מכון מתן - מכון תורני לנשים ללימוד תורה. התכנית עוסקת בהכנת הבת לכניסתה לעול מצוות ומתמקדת בלימוד תורה. בתהליך הלימוד פוגשת הבת בדמויות מופת נשיות מן ההיסטוריה היהודית מתקופת המקרא, תקופת חז"ל, ימי-הביניים, העת החדשה ועד ימינו ממש. במרכז התכנית עומד הלימוד בחברותא של הבת עם האם, ואף יתר הפעילויות בתכנית נבנות מתוך התייחסות מתמדת לקשר חדש ומיוחד בין האם ובתה, העומדת על סף גיל ההתבגרות. תכנית זאת פועלת בלמעלה מ-100 מסגרות, בקהילות אורתודוקסיות וחילוניות ברחבי הארץ ובעולם.

למידע נוסף:

- בני גזונטהייט, "חגיגת בת מצווה בהלכה" באתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/mishpach/hagigat/tohen.htm>
- אתר מט"ח: <http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=976>
- אתר מתן: <http://www.matan.org.il/bat.asp?cat=2737>